

**ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ:
ГЕНЕЗА ДОКТРИНАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УКРАЇНІ В 2014-2024 РР.**

Бойко Б.В.,
*аспірант кафедри адміністративного,
кримінального права і процесу
Інституту права Закладу вищої освіти
«Міжнародний університет бізнесу і права»
ORCID: 0009-0002-2058-8406*

Бойко Б.В. Публічне адміністрування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації: генеза доктринального дослідження та нормативно-правового регулювання в Україні в 2014-2024 рр.

У статті на підставі узагальненого огляду генези доктринального дослідження та нормативно-правового регулювання публічного адміністрування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації в 2014–2024 рр. в Україні, відзначено, що період часу з моменту анексії АРК, початку гібридної війни на Донбасі й до 23 лютого 2022 р., охарактеризувався значною трансформацією нормативно-правових актів та модернізацією порядку формування ЗСУ. У цей період яскраво простежується тенденція активізації доктринальних досліджень у цій сфері та спеціалізації наукового пошуку. Цей етап характеризується появою перших комплексних досліджень безпосередньо присвячених адміністративно-правовим засадам мобілізації та мобілізаційної підготовки. У поле зору дослідників також потрапляють окремі питання забезпечення правопорядку в ЗСУ, кримінальної відповідальності за ухилення від призову за мобілізацією, особливостей адміністрування проходження військової служби у ЗСУ, адміністративної відповідальності за порушення законодавства України про військовий обов'язок і військову службу тощо.

Встановлено, що після 24 лютого й до сьогодні було прийнято низку важливих нормативно-правових актів, у тому числі спрямованих на оперативне розгортання та запровадження механізму реалізації мобілізаційних заходів, а також удосконалення вказаного процесу та підвищення його ефективності у подальшому. Трансформації стосувалася: удосконалення процедури військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів; призовного віку (його зменшення з 27 до 25 років); уточнення переліку осіб, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації; уточнення підстав відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації деяких категорій громадян; бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, унормування окремих питань військово-транспортного обов'язку; вирішення спорів, що виникають у цій сфері у порядку адміністративного судочинства; соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей тощо. Відносно аналізу наукових розвідок у цій сфері зауважено що активні бойові дії фактично поставили на паузу фундаментальні дослідження у цій сфері, оскільки жодних робіт монографічного рівня, безпосередньо присвячених порушеній проблематиці, за цей період опубліковано не було.

Ключові слова: війна, доктрина, законодавство, збройна агресія, Збройні Сили України, мобілізація, мобілізаційна підготовка, публічне адміністрування.

Boyko B.V. Public administration in the field of mobilization training and mobilization: the genesis of doctrinal research and legal regulation in Ukraine in 2014-2024.

In the article, based on a generalized review of the genesis of doctrinal research and legal regulation of public administration in the field of mobilization training and mobilization in 2014–2024 in Ukraine,

it is noted that the time period from the annexation of the ARC, the beginning of the hybrid war in Donbas and until February 23 2022, was characterized by a significant transformation of regulatory and legal acts and modernization of the order of formation of the Armed Forces. In this period, the trend of intensification of doctrinal research in this area and specialization of scientific research is clearly visible. This stage is characterized by the appearance of the first complex studies directly devoted to the administrative and legal principles of mobilization and mobilization training. The researchers also focus on separate issues of law enforcement in the Armed Forces, criminal liability for evasion of the draft for mobilization, features of the administration of military service in the Armed Forces, administrative liability for violations of Ukrainian legislation on military duty and military service, etc.

It was established that after February 24 and until today, a number of important legal acts were adopted, including those aimed at the prompt deployment and implementation of the mechanism for the implementation of mobilization measures, as well as the improvement of the specified process and increasing its efficiency in the future. The transformation concerned: improvement of the procedure for military registration of conscripts, conscripts and reservists; conscription age (its reduction from 27 to 25); clarification of the list of persons who are not subject to conscription for military service during mobilization; clarifying the reasons for postponement of conscription for military service during the mobilization of certain categories of citizens; reservation of conscripts for the period of mobilization and wartime, normalization of certain issues of military transport duty; resolution of disputes arising in this area in the order of administrative proceedings; social and legal protection of servicemen and their family members, etc. Regarding the analysis of scientific intelligence in this area, it was noted that active hostilities actually put a pause on fundamental research in this area, since no works of a monographic level, directly devoted to the raised issues, were published during this period.

Key words: war, doctrine, legislation, armed aggression, Armed Forces of Ukraine, mobilization, mobilization training, public administration.

Постановка проблеми. Основною тенденцією законотворчої роботи в перші роки незалежності було створення вітчизняної нормативно-правової бази для регулювання правовідносин, що виникали у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, формування та функціонування ЗСУ й у тому числі й питань мобілізації та мобілізаційної підготовки. Характерними особливостями законодавства у той період було його тяжіння до радянських стандартів у формуванні особового складу ЗСУ, організації призову та мобілізаційної підготовки; перенесення на підзаконний рівень правового регулювання важливих питань, що потребували свого регулювання саме на рівні закону; як наслідок – відсутність у законах детальних нормативних приписів щодо повноважень органів публічної адміністрації у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації, неврегульованість окремих інститутів (відстрочка від призову військово службу під час мобілізації, бронювання військовозобов'язаних тощо). Пізніше, вже у XXI ст., постало питання в оновленні вже існуючих правових положень та організаційних механізмів мобілізації, доповнення та деталізація повноважень органів публічної влади у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також формування нових інститутів (відстрочка, бронювання, стимулювання тощо), спрямованих на удосконалення вказаної діяльності. У цей період (початок XXI ст. – 2013 рр.) з'являються перші фундаментальні дослідження, присвячені окремим аспектам формування особового складу ЗСУ, соціального забезпечення воїнів та інші питання проходження служби в лавах вітчизняної армії. Проте як і у попередні роки раніше поза увагою вчених-адміністративістів залишався вектор наукових досліджень спрямований на детальний аналіз правових основ мобілізації та мобілізаційної підготовки.

Гостра необхідність у трансформації нормативно-правових актів та порядку організації ЗСУ з'явилася з початком агресії росії та її анексією Автономної Республіки Крим та вторгненням на Донбас. Фактично до того моменту до 2014 року Українська армія загалом розвивалася за стандартами ССРСР, але в умовах антитерористичної операції та операції об'єднаних сил наша держава перейшла на набагато більш активну стадію розвитку інституту мобілізаційної підготовки і мобілізації з акцентом на стандарти НАТО. В таких складних умовах й розпочався сучасний період доктринального дослідження та нормативно-правового регулювання публічного адміністрування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Мета статті – дослідити генезу доктринального дослідження та нормативно-правового регулювання в Україні публічного адміністрування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації в 2014–2024 рр.

Виклад основного матеріалу. У 2014–2021 рр. було змінено та доповнено переважну більшість нормативно-правових актів у цій сфері, а найголовніше внесено зміни до Конституції України, які стосувалися у тому числі незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, що фактично означало остаточну зміну вектору (принаймні офіційно) у підходах до формування ЗСУ.

Так, наприклад, у 2014 рр. було уточнено положення законів України у цій сфері, спрямовані на удосконалення механізмів реалізації військово-транспортного обов'язку, уточнення видів військової служби (зокрема, додано такий її різновид як військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період, встановлено особливості проходження служби в особливий період для «строковиків», уточнення підстав звільнення зі служби достроково військовослужбовці, які проходять військову службу за призовом і т.д.

Окремо варто виділити прийняття Закону України від 20 травня 2014 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення оборонно-мобілізаційних питань під час проведення мобілізації». Прийняття вказаного Закону України уможливило забезпечення мобілізаційної готовності, обороноздатність держави та боєздатність ЗСУ до виконання конституційного обов'язку щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Вказаним актом було внесено зміни до Законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про гуманітарну допомогу», «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Ключові зміни, запроваджені вказаним законом, стосувалися можливості фінансування ЗСУ, мобілізаційної підготовки та/або заходів з мобілізації, потреб національної оборони не тільки за рахунок державного бюджету, але й додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [1].

У 2015 році було прийнято у новій редакції Закон України «Про правовий режим воєнного стану», яким було збільшено перелік та деталізовано зміст заходів воєнного стану, запроваджено гарантії діяльності Президента України, Верховної Ради України, більш чітко врегульовано порядок введення та скасування правового режиму воєнного стану, унормовано порядок діяльності та повноваження військового командування, органів державної влади в умовах дії воєнного стану, військових адміністрацій – тимчасових державних органів, що створюються Президентом України на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, громадського порядку та безпеки, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, а також ефективної організації процесів мобілізаційної підготовки та мобілізації [2].

У цьому ж році ВРУ шляхом внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» було передбачено підстави для звільнення від призову на військову службу під час мобілізації окремих категорій педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників [3]. Пізніше (наприкінці травня 2016 року) зміст ст. 23 вказаного закону було уточнено та доповнено¹.

На цьому етапі публічною владою було також реформовано організаційні аспекти мобілізаційної підготовки та мобілізації. Зокрема, слід згадати про прийняття Закону України від 16 березня 2017 року «Про Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних», назву якого у 2021 році було уточнено. Вказаним законом було врегульовано відносини у сфері державної реєстрації громадян України, які перебувають у запасі для комплектування ЗСУ та інших утворених відповідно до законів України військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави, та осіб, приписаних до призовних дільниць.

Стаття 2 вказаного закону закріпила, що основними завданнями Реєстру є: 1) ведення військового обліку громадян України – військовозобов'язаних (призовників); 2) планування та виконання заходів з мобілізації, призову на строкову військову службу, прийняття на військову службу за контрактом; 3) інформаційне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, які мають право на пенсію, та членів сімей загиблих військовослужбовців відомостями щодо військового обліку [4].

Окремо, звісно ж, варто зупинити увагу на реформі військоматів, яка була започаткована у той період. Так Законом України від 30 березня 2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих

¹ Подібні зміни та доповнення вносилися у 2018–2022 рр.

актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку» [5] окрім удосконалення правових засад ведення реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів, упорядкування питань військового обліку, засад притягнення до юридичної відповідності за порушення законодавства про оборону, військовий обов'язок і військову службу, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, забезпечення гарантій захисту прав та інтересів мобілізованих працівників, соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей і т.д., законом було урегульовано реформу військкоматів, а точніше створення на базі військових комісаріатів територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі за текстом – ТЦК та СП).

Слід зауважити, що реформування вказаного суб'єкту публічного адміністрування мало свою передісторію. 19 липня 2017 року Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження щодо погодження з запропонованим Міністерством оборони України пілотним проєктом щодо утворення ТЦК з 01 серпня по 31 грудня 2017 року на базі Чернігівського обласного військового комісаріату (нині – Чернігівський обласний ТЦК та СП). 02 серпня 2017 року стало відомо, що цей пілотний проєкт з 01 серпня 2017 року було запроваджено не лише у Чернігові, а й в Козельці Чернігівської області – долучився ще й Козелецький районний військовий комісаріат (нині – Друге відділення Чернігівського РТЦК та СП). 01 листопада 2017 року представником Генерального штабу Збройних сил України на брифінгу, де були присутні, зокрема, фахівці відділу оборонного співробітництва Посольства США в Україні, було оприлюднено інформацію про проведення у цих двох військкоматах Чернігівської області експерименту з реформування військових комісаріатів у ТЦК [6].

12 січня 2018 року було оголошено про плани вже у березні 2018 року наслідувати цей приклад на Волині. 22 березня 2018 року було оприлюднено плани з розширення проєкту на ще 4 області. 25 квітня 2018 року стало відомо про затвердження міністром оборони України плану щодо створення на базі військових комісаріатів ТЦК на всій території України. Станом на 17 вересня 2018 року такий план передбачав реформувати у ТЦК 111 військових комісаріатів у Чернігівській, Рівненській, Дніпропетровській та Одеській областях до кінця 2018 року та надалі у всіх інших областях України [6].

28 травня 2020 року у Верховній Раді України було зареєстровано законопроєкт щодо, зокрема, перейменування військкоматів України у ТЦК та СП, але процес його розгляду вкрай затягнувся у часі. 01 листопада 2020 року Міністерство оборони України в односторонньому порядку перейменувала усі військкомати України у територіальні центри, таким чином створивши прецедент їх подальшого функціонування поза правовим полем України, втім фактично назавжди викресливши термін «військовий комісаріат» з назв підпорядкованих йому структур по всій території України. 30 березня 2021 року на базі вищезазначеного законопроєкту Верховною Радою України таки було прийнято відповідний закон, що у квітні 2021 року був підписаний Президентом України. Попри це окрім косметичних змін у назві він не змінював взагалі нічого у функціонуванні колишніх військкоматів, що негативно впливало на імідж усієї реформи, залишаючи такі чинники, як то паперовий облік військовозобов'язаних громадян і призовників на додаток до ведення єдиного державного реєстру військовозобов'язаних, що доти для новоназваних територіальних центрів підтримки та соціального захисту вважалося додатковою опцією у функціонуванні, а не навпаки чи замість [6].

У 2016 р. на зміну діючому ще з 1994 р було прийнято новий Порядок організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 921, яким було передбачено, що з метою ведення військового обліку в державі утворюється система військового обліку призовників і військовозобов'язаних. Вказана система військового обліку є визначеною законодавством сукупністю узгоджених за метою та завданнями державних органів, підприємств, установ та організацій, які ведуть військовий облік та забезпечують її функціонування із застосуванням засобів автоматизації процесів та використанням необхідних баз даних (реєстрів), визначених законодавством [7].

Поряд з іншими змінами та доповненнями законодавства України про військову службу, мобілізацію та мобілізаційну підготовку, безумовно слід окремо наголосити на вже згаданому нами вище внесенні змін до Основного Закону України. У 2019 Парламентом України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноат-

лантичного договору)», яким було доповнено преамбулу словами «...та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України»; уточнено повноваження ВРУ у частині визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; доповнено правовий статус Президента України, а саме те, що він «...є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; доповнено зміст повноважень Кабінету Міністрів України («забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору») [8].

У 2014–2021 рр. з'являється доволі значна кількість наукових робіт присвячених не тільки загальним питанням обороноздатності України, різним різновидам правовідносин у ЗСУ, але й безпосередньо правовим засадам мобілізаційної підготовки та мобілізації. Зокрема В.Л. Бабич присвятив своє дослідження встановленню сутності та особливостей адміністративної відповідальності за порушення законодавства України про військовий обов'язок і військову службу військовозобов'язаними і призовниками», у тому числі сформулювавши пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у цій сфері [9].

І.М. Коропатнік у своїй дисертації на тему «Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України» проаналізував концептуальні підходи до категорії «громадянське суспільство» у правовій науці, дослідив розвиток громадянського суспільства як детермінанту формування демократичної держави. Вчений дослідив особливості Збройних Сил України як соціального та державного інституту, а також їх адміністративно-правовий статус в аспекті взаємодії з громадянським суспільством [10]. У свою чергу дисертація О.П. Котляренка була присвячена комплексному дослідженню правоохоронної діяльності у Збройних Силах України, її адміністративно-правових та організаційних аспектів. В роботі вченим було з'ясовано особливості правоохоронної діяльності у Збройних Силах України, висвітлено проблемні аспекти державно-управлінських рішень у цій сфері [11].

Натомість А.Ю. Александрова зосередила свою увагу на науковому обґрунтуванні кримінальної відповідальності за ухилення від призову за мобілізацією, запропонувала на цій основі удосконалену конструкцію ст. 336 Кримінального Кодексу України та розробила рекомендації з вдосконалення відповідних законодавчих положень та практики їх застосування [12]. Я.Ф. Фокін у своєму дослідженні виклав процесуальні і тактичні особливості розслідування ухилення від призову на строкову військову службу, призову осіб офіцерського складу та мобілізації. Дослідник здійснив спробу розкрити поняття криміналістичної характеристики даних злочинів та їх елементи [13].

О.В. Нестеренко здійснив спробу комплексно, з урахуванням аналізу наукових праць та чинного законодавства України визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правових засад забезпечення національної безпеки і оборони Збройними Силами України та можливостей їх вдосконалення з урахуванням вітчизняної практики та зарубіжного досвіду [14].

Безумовно окремої уваги заслуговують дослідження, які прямо пов'язані із обраним нами предметом наукового пошуку. Так, В.А. Іванченко здійснюючи аналіз системи нормативно-правових актів, якими регулюється мобілізаційна підготовка і мобілізація вчений довів, що адміністративно-правове регулювання сфери мобілізації – це спрямований вплив на відносини, що виникають у сфері мобілізації, який здійснюється публічною адміністрацією шляхом застосування юридичних норм та індивідуальних приписів, що визначають права та обов'язки суб'єктів мобілізаційних відносин [15, с. 5].

Розглянувши сутність та особливості елементів механізму адміністративно-правового регулювання мобілізації, запропонував його дефініцію як спрямованого впливу на відносини, що виникають у сфері мобілізації, який здійснюється публічною адміністрацією шляхом застосування юридичних норм та індивідуальних приписів, що визначають права та обов'язки суб'єктів мобілізаційних відносин. Також В.А. Іванченко обґрунтував, що адміністративно-правові відносини в сфері мобілізації – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини в сфері мобілізації, суб'єкти яких взаємодіють на підставі встановлених власних прав і обов'язків [15, с. 5].

Зауважимо, що заслугове на підтримку ідея вченого про необхідність запровадження інспекції з оцінки якості роботи військових комісаріатів, до функціональних обов'язків якої будуть належа-

ти функції щодо перевірки всіх напрямків роботи даного органу й фінансової звітності за всіма видами фінансування [15, с. 19]. Разом з тим, окремо слід звернути увагу на те, що В.А. Іванченко спробував дослідити ефективність адміністративно-правового регулювання мобілізації. На думку вченого, така ефективність представляє собою результат, що виникає від застосування заходів, що затверджені нормативно-правовими актами, у зв'язку з введенням надзвичайного чи військового стану всередині країни або за її межами, для переведення економіки, Збройних сил України, військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [16, с. 14].

Відзначимо, що з такою думкою погодитися важко, оскільки навряд чи зміст ефективності слід розглядати через категорію «результат». По-перше, такий підхід призводить до ототожнення ефективності з іншою суміжною категорією – «результативність». По-друге, сам факт досягнення певного результату не є мірилом оцінювання. Оцінці, саме з точки зору ефективності, підлягає не скільки сам результат, а скільки його співвідношення з рівнем використаних ресурсів (людських, матеріальних, часових тощо) на його досягнення. По-третє, такий підхід виключає багатоаспектність оцінювання та не враховує комплексний характер ефективності.

Ще одним дослідженням, безпосередньо присвяченим порушеній нами проблематиці, є дисертація О.Ю. Савинець, яка стосується сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення мобілізації ЗСУ та визначенню напрямів його удосконалення. В цій науковій роботі здійснено історико-правовий аналіз становлення та розвитку мобілізаційної підготовки та мобілізації протягом новітнього періоду існування української держави; проаналізовано поняття, зміст та особливості мобілізаційної підготовки, мобілізації та адміністративно-правового забезпечення мобілізації ЗСУ; встановлено поняття та сутність заходів адміністративно-правового забезпечення мобілізації, компетенцію та особливості реалізації повноважень суб'єктами адміністративно-правового забезпечення мобілізації ЗСУ; проаналізовано особливості адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері оборони, мобілізаційної підготовки та мобілізації та зарубіжний досвід у сфері мобілізації; охарактеризовано сучасний стан правового регулювання мобілізації ЗСУ та окреслено напрями його оптимізації та вдосконалення [17].

З початком широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року фактично розпочався новий етап доктринального дослідження та нормативно-правового регулювання публічного адміністрування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні. Неспровокована агресія росії, відсутність злагодженої та системної підготовки нашої держави до оборони та ігнорування явних військових загроз з боку ворога обумовили необхідність логічних та оперативних рішень щодо оголошення правового режиму військового стану, оголошення загальної мобілізації, прийняття низки необхідних нормативно-правових актів, у тому числі спрямованих на розгортання та запровадження механізму реалізації мобілізаційних заходів, їх подальше удосконалення та ефективність. Так, у 2022–2024 було внесено численні зміни до Законів України «Про військовий обов'язок та військову службу», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про правовий режим воєнного стану» та ін., прийнято низку важливих підзаконних нормативно-правових актів, внесено зміни до чинних актів Уряду України, Міністерства оборони України й інших органів публічної влади. То ж сконцентруємо свою увагу на тих актах, що безпосередньо стосуються мобілізації.

Протягом широкомасштабної війни до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» Верховною Радою України зміни та доповнення вносилися 13 разів. Переважна більшість змін стосувалася уточнення переліку осіб, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації, уточнення підстав відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації деяких категорій громадян, окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового облік, а також бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час. Окремі зміни та доповнення також стосувалися унормування окремих питань військово-транспортного обов'язку; вирішення спорів, що виникають у цій сфері у порядку адміністративного судочинства; розмежування повноважень між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері цивільного захисту, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту; соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей тощо.

Найбільш суттєві зміни до законодавства у цій сфері було внесено Законом України від 11 року 2024 року 3633-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку». Зокрема, вказаним законом передбачено:

- удосконалення процедури військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів;
- зміна призовного віку з 27 до 25 років;
- залучення органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних та військових адміністрацій, підприємств, установ і організацій до активної участі у заходах проведення мобілізації, зокрема до оповіщення та забезпечення прибуття громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації, до збірних пунктів та військових частин;
- уточнення норм щодо виконання військово-транспортного обов'язку;
- уточнення повноважень Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України та розвідувальних органів України щодо ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, проведення заходів мобілізації та бронювання;
- уточнення обов'язків громадян України щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації, зокрема, щодо встановлення обов'язку проходити медичний огляд, обов'язкової явки до ТЦК та СП і військових частин після оголошення мобілізації, наявності при собі військово-облікового документу разом з документом, що посвідчує особу, які пред'являються за вимогою згідно закону;
- встановлення вимог до повісток про виклик до ТЦК та СП, а також порядок їх вручення громадянам України;
- уточнення підстав для надання відстрочки та звільнення від призову на військову службу під час мобілізації, а також синхронізація норм із підставами для звільнення з військової служби;
- виключення строкової військової служби – як виду військової служби та звільнення зі служби у запас всіх військовослужбовців строкової військової служби;
- уточнення підстав для звільнення з військової служби, а також підстав для звільнення від призову на військову службу під час мобілізації;
- уточнення порядку бронювання для військовозобов'язаних, які працюють в органах державної влади, інших державних органах;
- виключення з переліку висновків військово-лікарських комісій висновку про обмежену придатність до військової служби;
- запровадження для громадян України базової загальновійськової підготовки при закладах вищої освіти всіх форм власності;
- запровадження з базової загальновійськової підготовки для громадян, які планують вступити: на державну службу, зайняти посади в органах прокуратури, а також інших громадян (за бажанням), на службу в поліцію тощо;
- запровадження базової військової служби для громадян чоловічої статі (жіночої статі – за бажанням) віком до 25 років, якщо вони не проходили базову загальновійськову підготовку після припинення чи скасування правового режиму воєнного стану;
- запровадження додаткових заходів впливу щодо громадян, які не виконують обов'язки щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації, передбачених частиною 3 статті 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», встановлення процедури винесення судових рішень та їх примусового виконання;
- надання права засудженим особам, які звільнені від відбування покарання з випробуванням, за бажанням бути призваними на військову службу за призовом під час мобілізації;
- надання повноважень Національній поліції України щодо участі у заходах мобілізації; залучення до заходів рекрутингу на військову службу центрів надання адміністративних послуг, центрів зайнятості та центрів рекрутингу;
- тощо [18].

Одночасно з набранням чинності вказаним законом (18 травня 2024 року), вступив у дію й Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 [19].

Окремо варто виділити й Закон України від 16 січня 2024 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану», який мав на меті удосконалення процедур проведення заходів мобілізації, удосконалення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, соціального захисту військовослужбовців, а також окремих питань проходження військової служби для покращення якості підбору особового складу під час доукомплектування бойових підрозділів для відсічі збройної агресії проти України [20].

На підзаконному рівні вказані законодавчі положення знайшли своє втілення у Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487. До нього, на підставі нововведених законом положень, були внесені зміни, спрямовані на удосконалення вказаних процедур. В цілому ж цей Порядок визначає механізм організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів центральними і місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, органами військового управління, військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, ТЦК та СП, підприємствами, установами та організаціями, закладами освіти, закладами охорони здоров'я незалежно від підпорядкування і форми власності, а також визначає особливості ведення військового обліку громадян України, які постійно або тимчасово перебувають за кордоном [21].

Також на виконання Закону України від 16 січня 2024 року № 3549-IX, Кабінет Міністрів України 10 травня 2024 року затвердив Порядок ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів «Оберіг», а також врегулював статус мобільного застосунку Резерв+. Однак ознайомитися з відповідною постановою наразі неможливо, оскільки вона є документом з обмеженим доступом. Також функціонування застосунку регулюється наказом Міністра оборони від 29 квітня 2024 року про створення інформаційно-комунікаційної системи для доступу до електронного кабінету військовозобов'язаного». Слід звернути увагу, що обидва акти не опубліковані, хоча за практикою Уряду, навіть для документів з обмеженим доступом – нормативно-правовий акт публікується в частині назви, номеру, дати прийняття, а сам додаток до постанови іменується «документ з обмеженим доступом» [22].

Висновок. Підсумовуючи в цілому узагальнений огляд генези доктринального дослідження та нормативно-правового регулювання публічного адміністрування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації в 2014–2024 рр. в Україні, відзначимо, що період часу з моменту анексії АРК, початку гібридної війни на Донбасі й до 23 лютого 2022 р., охарактеризувався значною трансформацією нормативно-правових актів та модернізацією порядку формування ЗСУ. У цей період яскраво простежується тенденція активізації доктринальних досліджень у цій сфері та спеціалізації наукового пошуку. Цей етап характеризується появою перших комплексних досліджень безпосередньо присвячених адміністративно-правовим засадам мобілізації та мобілізаційної підготовки. У поле зору дослідників також потрапляють окремі питання забезпечення правопорядку в ЗСУ, кримінальної відповідальності за ухилення від призову за мобілізацією, особливостей адміністрування проходження військової служби у ЗСУ, адміністративної відповідальності за порушення законодавства України про військовий обов'язок і військову службу тощо.

Натомість після 24 лютого й до сьогодні було прийнято низку важливих нормативно-правових актів, у тому числі спрямованих на оперативне розгортання та запровадження механізму реалізації мобілізаційних заходів, а також удосконалення вказаного процесу та підвищення його ефективності у подальшому. Трансформації стосувалася: удосконалення процедури військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів; призовного віку (його зменшення з 27 до 25 років); уточнення переліку осіб, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації; уточнення підстав відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації деяких категорій громадян; бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, унормування окремих питань військово-транспортного обов'язку; вирішення спорів, що виникають у цій сфері у порядку адміністративного судочинства; соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей тощо. Відносно аналізу наукових розвідок у цій сфері варто зауважити, що активні бойові дії фактично поставили на паузу фундаментальні дослідження у

цій сфері, оскільки жодних робіт монографічного рівня, безпосередньо присвячених порушеній проблематиці, за цей період опубліковано не було.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення оборонно-мобілізаційних питань під час проведення мобілізації: Закон України від 20 травня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-18#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про внесення зміни до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо звільнення від призову на військову службу під час мобілізації окремих категорій педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників: Закон України від 01 липня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/570-19#Text>.
4. Про Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних Закон України від 16 березня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1951-19/ed20170316#Text> (станом на 16.03.2017 року).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку: Закон України від 30 березня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1357-20#Text>.
6. Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
7. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних: постанова Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 921. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-2016-%D0%BF#Text> (станом на 07 грудня 2016 р. року).
8. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07 лютого 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>.
9. Бабич В.Л. «Адміністративна відповідальність за порушення законодавства України про військовий обов'язок і військову службу військовозобов'язаними і призовниками»: автореф. дис. канд. юрид. наук. Ірпінь, 2024. 20 с.
10. Коропатнік І.М. Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України: автореф. дис. доктора юрид. наук. Дніпро, 2016. 40 с.
11. Котляренко О.П. Правоохоронна діяльність у Збройних Силах України: організаційно-правові аспекти: автореф. дис. канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
12. Александрова А.Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією: автореф. дис. канд. юрид. наук. Дніпро, 2018. 16 с.
13. Фокін Я.Ф. Розслідування злочинів у сфері забезпечення призову та мобілізації: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2019. 20 с.
14. Нестеренко О.В. Адміністративно-правові засади забезпечення національної безпеки і оборони Збройними Силами України: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2020. 24 с.
15. Іванченко В.А. Адміністративно-правове регулювання мобілізації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 229 с.
16. Іванченко В.А. Адміністративно-правове регулювання мобілізації в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2019. 19 с.
17. Савинець О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення мобілізації Збройних Сил України: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2019. 21 с.
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України від 11 року 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text>.
19. Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період: постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 року № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#n9>.

20. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних у державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану: Закон України від 16 січня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3549-20#Text>.
21. Порядок організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року № 1487. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text>.
22. Постанова Кабміну про застосунок Резерв+ існує, але опублікована не буде, що залишає під питанням його правовий статус. *Судово-юридична газета*. 03 червня 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/302339-postanovlenie-kabmina-o-prilozhenii-rezerv-suschestvuet-no-opublikovano-ne-budet-chto-ostavlyayet-pod-voprosom-ego-pravovoy-status>.
23. Лазур Я.В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративно-правовий механізм: монографія. К.: Четверта хвиля. 2010. 240 с.
24. Лазур Я.В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 392–398.
25. Рогач О.Я., Белов Д.М. Зміна сучасної парадигми українського права в умовах військової агресії з боку РФ. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 70(2). 2022. С. 136–141.